

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები, 23 1980.

ეტიმოლოგიური შენიშვნები: ქართლი ქართველი*

#7

თავდაპირველად „ქართლი“ აღნიშნავდა მთელ საქართველოს (კოლხეთის გამოკლებით), ამჟამად კი იგია აღმოსავლეთ საქართველოს ერთ-ერთი პროვინცია. „ქართველი“ ყოველთვის იყო და არის ჩვენი ეროვნული სახელი.

სიტყვები ქართლი და ქართველი ეტიმოლოგიურად მჭიდრო კავშირშია ერთმანეთთან, მაგრამ ქართლი ერთ ფუძეს ემყარება, ქართველი კი - სხვას.

სამეცნიერო ლიტერატურაში მოიპოვება რამდენიმე ცდა ამ სიტყვების ახსნისა ეტიმოლოგიურად (ნ. მარისა, ივ. ჯავახიშვილისა, ნ. ადონცისა, ლ. მელიქსეთბეგისა, გრ. ლაფანციანისა), მაგრამ არც ერთი მათგანი ისტორიულ სიმართლეს არ შეეფერება.

ნ. მარის აზრით, ქ ა რ თ ფუძე, რომელიც ქ ა რ თ ლ - ში და ქ ა რ თ უ ლ - ში გვაქვს, წარმოდგება ქ ა ს დ - ისაგან, ხოლო ქართველი წარმომდგარია ისე: ქ ა რ თ ფუძეს ერთვის არქაული ივერიული სუფიქსი მრავლობითი რიცხვისა ივ (ქ ა რ თ ი ვ), რომელსაც ერთვის წარმომავლობის სუფიქსი ე ლ და მიღებულია ქ ა რ თ - ივ - ელ - ი, რომელმაც შემდეგ ქართველი მოგვცა. ამგვარად, ფუძე ქ ა რ თ ადის უფრო ძველ ქასდ ფორმამდე, რაც მრავლობითი რიცხვის სუფიქსის დართვით ქ ა ს დ ი ვ - ს გვამღევს, ეს კი არის ზუსტი გადმოცემა ებრ. ქ ა შ დ ი მ ი ს ა¹.

შემდეგ ნ. მარი სხვაგვარად ხსნიდა: „რაც შეეხება ფუნქციონალურ ნაწილს ქ ა რ თ ვ ე ლ სიტყვისას, რომელიც ქართველთა ეროვნული სახელწოდებაა, ე ი. ვ ე ლ - ს ანუ ვ ე რ - ს, იგი მ ა ნ - ის ვარიანტია, რომელიც გარ - დ - მან - ის შემადგენელი ნაწილია.²

ნ. მარს მიაჩნდა, რომ „ქართლ-ი“ მიღებულია ქართუ-ი ფორმისაგან³.

* წაკითხულია მოხსენებად თბილისის უნივერსიტეტის ძველი ქართული ენის კათედრისა და ფილოლოგიური ფაკულტეტის გაერთიანებულ სხდომაზე 17.11 1977 წ.

¹ Н. Марр, Основные таблицы к грамматике древнегрузинского языка с предварительным сообщением о родстве грузинского языка с семитскими. СПб., 1908, стр. 5.

² Грузинский язык (წიგნბო: Язык и история, изд. ГАИМК, I. 1936, გვ. 39).

³ Крещение армян, грузии, абхазов и аланов св. Григорием, ЗВО, т. XVI, 1905, стр. 166.

ივანე ჯავახიშვილი წერდა: „დასასრულ, ურ-კაშდიმ-ის შესახებ. იქ ცხოვრობდა, სხვათა შორის, მამათმთავარი აბრაჰამი; რომელ ქვეყანას გულისხმობდა „დაბადების“ დამწერი, ან მისი წყარო, როდესაც ამ „ურ-კაშდიმ“-ს იხსენიებდა, ჯერ კიდევ საცილობელია. ამ საკითხის გამოსარკვევად მრავალი მასალები აქვს შეკრებილი დ ი ლ მ ა ნ ს. ზოგს „ურ“ სამხრეთ ბაბილონში ევფრატის პირას მდებარე დაბა „მულიერად“ მიაჩნია, რომელსაც წინათ „ურუ“ ერქვა (Holzinger Genesis 118-119). მაგრამ ისეთი აზრიც არსებობს, რომ „ურ-კაშდიმ“-ად ის

#8

ადგილია ნაგულისხმევი, სადაც თქმულებისამებრ ვითომც ნოეს კიდობანი გაჩერდა: ესე იგი არხარ სანახები (იქვე 119). უკანასკნელი აზრი, ვგონებ, უნდა სიმართლესთან ახლო იყოს იმიტომ, რომ ამ სიტყვის მეორე ნაწილი „ქაშდიმ“ ქართველების სახელია: კაშდიმ=კასდივ=ქართ-ივ. აქ ი მ და ი ვ მრავლობითი რიცხვის (=ებ) ნიშანია. ამგვარი ბგერათა ცვლილება „შ“-ის „ს“-ად, ხოლო შემდეგ „რ“-ედ ქცევა ქართულში ჩვეულებრივი მოვლენაა, მაგ., შჯული=სჯული=რჯული. მაშასადამე, დაბადების „კაშდიმ“ ქართველსა ნიშნავს, ხოლო „ურ-კაშდიმ“ ურარტუს ქართველს⁴.

ი. ჯავახიშვილი განაგრძობდა: „ჩვენი ეროვნების სხვადასხვა ტომთა სახელებში ჩვენი ერის უძველესი ბინადრობისა და სამშობლოს სახელია შემონახული. ავიღოთ, მაგალითად, სიტყვა „ქართველ“: „ელი“ სადაურობის ანუ ჩამომავლობის აღმნიშვნელი საკვეცია, როგორც, მაგ., გორელი, თელაველი, ჯიხაიშელი, ოკრიბელი და სხვა.; ყველა ეს მაგალითები გვიჩვენებენ, რომ საკვეცი „ელი“ ქვეყნის ანუ ადგილის სახელს ემატება ხოლმე (გორი, თელავი, ჯიხაიში, ოკრიბა); მაშასადამე, სიტყვა „ქართველის“ პირველი ნაწილიც „ქართუ“ ქვეყნის სახელი უნდა იყოს. განვიხილოთ ეხლა კარდუხების სახელი, რომელთა ქვეყანაშიც მდ. კინტრიტი (კინტრიშის მოსახელეა) დიოდა. სიტყვა „კარდუხი“-ც ჩვეულებრივ ეროვნების აღმნიშვნელი საკმეც „ხი“-თ ბოლოვდება, ამ სიტყვის პირველი ნაწილიც უნდა ქვეყანასა ნიშნავდეს; ავიღოთ, მაგალითად, სახელი ტაოხი, კოლხი; ორივეს რომ საკვეცი მოვაშოროთ, რჩება ტაო - იმ ქვეყნის სახელი, რომელსაც სომხები, „ტაიქ“-ს ემახდნენ და ჭოროხსა და თორთუმის წყალს შორის მდებარეობდა. მაშასადამე, ტაოხი უდრის ტაოელ ტომს. სიტყვა „კოლხი“-საც რომ საკვეცი მოვაცილოთ, დაგვრჩება „კოლ“, იგივე კოლა, იმ ქვეყნის სახელი სადაც მტკვრის სათავეა. მაშასადამე, ზემომოყვანილი მაგალითები გვიჩვენებენ, რომ სიტყვა „კარდუ“-ც ქვეყანას უნდა ნიშნავდეს და „ქართუ“-ს უდრის; განსხვავება მხოლოდ იმაშია, რომ მეორე სიტყვაში ფშვინავი თანხმოვნები ზის: „კ“-

⁴ ი. ჯავახიშვილი, ქართველთა სხვადასხვა სატომო სახელები, სამშობლო და უძველესი ბინადრობა: ქართველი ერის ისტორია, წ. I, მეოთხე გამოცემა, 1951, გვ. 402 (წერილი გადმობეჭდილია „ქართველი ერის ისტორიის“ მეორე გამოცემიდან, რომელიც 1913 წ. წ. გამოვიდა).

ანის მაგიერ „ქ“-ანი, ხოლო „დ“-ონის მაგიერ „თ“-ანი. კარდუხი, როგორც ვიცით, ერთ-ერთი მეგრულ-ქანური შტოს სახელია.

ამგვარად, დაკვირვებამ დაგვარწმუნა, რომ ქართ-მეგრული შტოს ტომების საკუთარ სახელებში (ქართული, კარდუხი) ერთი და იგივე ქვეყნის სახელი გვხვდება: იგი არის ქართუ ანუ კარდუ. რაკი ამ ქვეყნის სახელი ორივე შტოს ტომების სახელწოდებაში მოიპოვება, უეჭველია, იგი ქართველების თავდაპირველი საერთო სამშობლო უნდა ყოფილიყო.

ამ სამშობლოს ხსოვნა მესამე შტოს წარმომადგენელს სვანებსაც აქვთ შერჩენილი. სვანეთში ეხლაც მოიპოვება რამდენიმე სოფლის საზოგადოება, რომელსაც „კალდუ“ ანუ ხალდე ჰქვია. ერთი სიტყვით, ხალდე ანუ ქართუ ჩვენი ეროვნების თავდაჭირველ სამშობლოდ უნდა ჩაითვალოს. ეს კართუ ანუ ქართუ განთქმული ქვეყანა ქალდეა არის; ტუკლატ-ადარ I-ის 1275 (ქრ. წ.) წარწერაში იგი „ქვეყანა კარდუ-დ“⁵ იწოდება სწორედ ისე, როგორც ამ ქვეყნის სახელი კარდუხების საკუთარ სახელწოდებაშია შესული⁶.

#9

ნიკოლოზ ადონციც აგრეთვე კარდუხების კარდუ ფუძეს უდარებდა ქართუს, რომლისაგანაც წარმოდგება მისი აზრით ქართუ-ელ-ი⁷.

„ქართველ“ სიტყვის წარმოშობის საკითხის გამორკვევას სპეციალური გამოკვლევა უძღვნა ჩემმა ამხანაგმა პეტერბურგის უნივერსიტეტიდან, შემდეგ პროფესორმა ერევნის უნივერსიტეტში, ენათმეცნიერმა გრიგოლ ლაფანციანმა (Григорий Капанцян). გამოკვლევის სათაურია „К происхождению грузинского национального имени Kharthveli“. გამოკვლევა 25 გვერდისაგან შედგება, დაიბეჭდა 1939 წ. ერევნის უნივერსიტეტის გამომცემლობაში და გადაიბეჭდა 1975 წ. გრ. ლაფანციანის რუსული ნაწერების II ტომში.⁸

ავტორის აზრით, ქართველი ასე დაიშლება: ქართ-ველი-ი. ძირია ქართ, რომელიც ნათლად ჩანს ქართლ-ში (<ქართნი?) და ქართულ-ში.

ქართველ სიტყვის პირველი ნაწილის შესახებ გრ. ლაფანციანი გაკვრით ამბობს, რომ არ შეიძლება უშუალოდ დამტკიცდეს, რომ „ქართ“ ენათესავებოდეს კარდუ || გორდუ-ს. იგი უმთავრესად მეორე (ველი) ნაწილის შესახებ მსჯელობს და ამბობს, რომ ეს ველ მიღებულია ბერ-ისაგან, რომელიც პირველად „სახლს“ აღნიშნავდა და შემდეგ მიიღო

⁵ Keilinschriftliche Bibliothek. I, 11.

⁶ ქართველი ერის ისტორია, I, 1951, გვ. 403-404.

⁷ Н. Адонц, Армения в эпоху Юстиниана. СПб., 1908, стр. 398.

⁸ Г. А. Капанцян, Историко-лингвистические работы, II. Издательство АН Арм. ССР. Ереван, 1975, стр. 39-62.

მნიშვნელობა გვარისა, ტომისა, უკანასკნელ კი კაცისა ქართ-სახლიდან (человека из карт-дома).

ბ ე რ ძირი გვარის მნიშვნელობით, ავტორის აზრით, ახლაც გვხვდება საქართველოში. ასეთია მაგალითად, კ ა ხ ა ბ ე რ-ი (კახაბრის ხევი აჭარაში), რომელიც სხვა არა არის რა, თუ არ კახა-გვარი (შდრ. კახეთ-ი კახთა ქვეყანა). გრ. ლაფანციანს არ ეეჭვება, რომ ზოგიერთი ქართული გვარი, რომლებშიაც შედის ეს ბ ე რ (ბერ-ია, ბერ-იმე, ბერ-იტაშვილი, ლოლო-ბერ-იმე, მიქა-ბერ-იმე და სხვ.) აგრეთვე ნაშთია ამ ძველი ბ ე რ-ისა და, მასასადამე, ბერია ან ბერიმე, რომლებიც როგორც სიტყვები თავდაპირველად საზოგადო შინაარსისა იყო (нарицательного содержания) პირველად (первично) მათ უნდა აღენიშნათ „ძე (ჩამომავალი) გვარისა“, გვაროვნული კაცი (родич), ხოლო ფეოდალური წყობილებისას შეიძლება ნიშნავდა კიდევ ამას: „კარგი გვარისა“, „კეთილშობილი“ და სხვ. ადგილის სახელი ს ა ბ ე რ ი ო ალბათ აღნიშნავდა „(ადგილს) გვარისათვის“.

ამ ბ ე რ-ს გრ. ლაფანციანი პოულობდა სომხურშიც; ასეთია ტამ-ბერ, ტარ-ბერ-უნი, ქაჯ-ბერ-უნი, რაც საკუთრივ ამას აღნიშნავდა: там-род, тар-род, кажд-род.

ლ. მელიქსეთ-ბეგი ფიქრობდა, რომ „ქართველი“ შეიცავს ორი ეროვნების სახელის შეერთებას: ქართ-ივერი⁹.

არც ერთი ამ ახსნათაგანი ისტორიულ სინამდვილეს არ შეეფერება.

რომ ნათლად გავერკვეთ საქმის ნამდვილ ვითარებაში, უნდა მოვიგონოთ, რომ გარკვეული ისტორიული პირობების გამო შეიძლება ერთი ერის სახელი სხვა ერის სახელად იქცეს. ამისი მაგალითი რამდენიმეა და ერთი მათგანი არის ბ უ ლ გ ა რ ი. თავდაპირველად ეს სიტყვა აღნიშნავდა ვოლგის შუა მდინარეებზე მცხოვრებ თურქ ხალხს, რომლის ერთი შტო დაიძრა დასავლეთისაკენ, გადალახა რუსე-

#10

თისა და უკრაინის ველები, მიაღწია დანუბამდე (დუნაიმდე) და დაიპყრა ადგილობრივი სლავური ერი. ეს მოხდა მე-5-მე-6 საუკუნეში. შემდეგ ეს დამპყრობი ერი გაითქვიფა დაპყრობილ ერში, დაკარგა თავისი ენა, მაგრამ თავისი სახელი გადასცა ამ დაპყრობილ ერს, რომელსაც იგი შეერია და რომელშიც გაითქვიფა სრულიად. ბულგარლები (ანუ ბოლგარლები, ძველი ქართულით ბორღალნი) სლავური ერია, მაგრამ სახელი თურქული აქვთ.

რადაც ამის მსგავსი მომხდარა საქართველოშიც. თავდაპირველად ქართლი აღნიშნავდა ერს რომელმაც დაიპყრა მცხეთა და მიმდგომი ქვეყნები, კარგა ხანს იბატონა აქ, შემდეგ თანდათანობით გაითქვიფა ადგილობრივ მოსახლეობაში, თავისი ენა დაკარგა,

⁹ Гр. Капанцяи, К происхождению... 5 (Историко-лингвистические работы II, 40)

მაგრამ თავისი სახელი გადასცა დაპყრობილ ერს, რომელიც წინათ, ალბათ, მესხების სახელით იყო ცნობილი.

ცნობა ამ დამპყრობი ერის შესახებ მოიპოვება „ქართლის მოქცევაში“, რომელიც შემონახულია ცნობილს შატბერდის კრებულში. ეს კრებული გადაწერა იოანე-ბერამ X საუკუნეში, 973 წლის ახლო. ამ წელს კი მან გადაწერა პარხლის ოთხთავი იმავე შატბერდში და შეწირა პარხალს. თვით „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“ წარმოშობით უფრო ძველი ძეგლია და მე-7 საუკუნის I ნახევარს უნდა მიეკუთვნებოდეს. ძეგლი გამოსცა ე. თაყაიშვილმა ორჯერ: 1890 წ.¹⁰ და 1912 წ.¹¹

მოიპოვება აგრეთვე თ. ჟორდანიას გამოცემა¹². „მოქცევაჲს“ იმ ნაწილში, რომელსაც აქ ვეხები, ვიყენებ ს. ჯანაშიას შესწორებულ ტექსტს, რომელიც მან დაბეჭდა თავის ამ გამოკვლევაში: „უძველესი ეროვნული ცნობა ქართველთა პირველი საცხოვრისის შესახებ მახლობელი აღმოსავლეთის ისტორიის სინათლეზე“¹³. ე. თაყაიშვილი და თ. ჟორდანიას არიან-ქართლის ნასვლად არიანს კითხულობდნენ და კერპის სახელად გა-ს ნაცვლად გაი-მ-ს.

„ქართლის მოქცევაში“ ორჯერ გვხვდება სიტყვა ქართლი, შეერთებული არიან სიტყვასთან: არიან-ქართლი. მაგალითები ტექსტიდან: „და თანა ჰყვანდა ალექსანდრეს მეფესა აზოდ, ძჳ არიან-ქართლისა მეფისაჲ. და მას მიუბოძა მცხეთაჲ საჯდომად და საზღვარი დაუდვა მას ჰერეთი და ეგრის წყალი და სომხითი და მთაი ცროლისა და წარვიდა“. ალექსანდრედ აქ იგულისხმება ალექსანდრე მაკედონელი, მაგრამ მისი ხსენება აქ უადგილოა, რადგანაც კარგად ცნობილია, რომ ალექსანდრე მაკედონელი საქართველოში არ ყოფილა. მაგრამ ამბები, რომლებზედაც აქ საუბარია, და რომლებიც უფრო გვიან მოხდა (საფიქრებელია, II ს-ში ჩ. წმდე) რამდენადმე ნდობის ღირსია.

ქრონიკა განაგრძობს: „ხოლო ესე აზო“ წარვიდა არიან-ქართლად მამისა თვისისა და წარმოიყვანა რვაჲ სახლი და ათნი სახლნი მამამძუძეთანი და დაჯდა ძუელ მცხეთას და თანა ჰყვანდეს კერპნი ღმრთად გაცი და გა. და ესე იყო პირველი მეფე მცხეთას შინა აზოდ, ძჳ არიან-ქართველთა მეფისაჲ, და მოკუდა. და შემდგომად მისა დადგა ფარნავაზ“.

გვხვდება არიან-ქართლი აგრეთვე წმ. ნინოს „ცხოვრებაში“, რომელიც შატბერდის კრებულში უშუალოდ მოსდევს „ქართლის მოქცევის“ ტექსტს. აქ

#11

აკლია ეს გვერდი!!!

¹⁰ სამი ისტორიული ხრონიკა, გვ. 1-39.

¹¹ Описание рукописей Общества распространения грамотности среди грузинского населения, т. II, Тифлис, 1906-1912, стр. 708-735.

¹² თ. ჟორდანიას, ქრონიკები და სხვა მასალა საქართველოს ისტორიისა, ტ. I, 1892, გვ. 11-14, 17-19; 27-33.

¹³ ს. ჯანაშიას, შრომები II, 1952, გვ. 41-42.

ზემოხსენებულიდან ჩანს, რომ ქართლი მეპართნი ფორმის ცვლილებად მიმაჩნია. ნარის ლასად ქცევა ამ შემთხვევაში ადვილი ასახსნელია (პართნი > პართლი). უფრო დამაფიქრებელია პარის ქანად ქცევა.

უნდა ვიფიქროთ, რომ 3-მ პირველად კ მოგვცა (კართნი), რომლის მაგალითია დიალექტური (გურული) კორფილე პორფილეს ნაცვლად. შემდეგ ეს კ ნაწილობრივ დაემსგავსა მომდევნო თ-ს და მივიღეთ ქართნი და აქედან ქართლი.

პართების ლაშქრობა სომხეთზედაც უნდა გავრცელებულიყო და გავრცელდა კიდევ.

პართი სომხური ფორმით არის „პართე“. პართებს რომ გარკვეული გავლენა მოუხდენიათ სომხეთზე, იქედან ჩანს, რომ ზოგიერთი სომეხი მოღვაწე პართელად (პართე-ად) არის ცნობილი, პირველ ყოვლისა უნდა დავასახელოთ სომეხთა განმანათლებელი გრიგოლი, რომლის შესახებ მოსე ხორენელს ნათქვამი აქვს: „ესე (გრიგოლი), როგორც ყველასათვის ცნობილია, ქვეყანით პართელი იყო, პაპლავ მხრიდან“ (სომხეთის ისტ., II, 91). პაპლავ კი იგივე პართავ არის, მიღებული საშუალო სპარსულის ფონეტიკური წესების მიხედვით.

გრიგოლ განმანათლებელის ცხოვრებაში, რომელიც სომხურიდან ქართულად არის თარგმნილი ადრინდელ ხანაში, გრიგოლი პართელად არის ნახსენები: თუესა სეკდემბერსა 30-სა, ცხოვრებად და მოქალაქობადა და ამისსა შემდგომად წამებად წმიდისა მღვდელმოწამისა გრიგოლი პართელისადა ხოლო თვით „ცხოვრებაში“ პართიების სახელია პართნი, მაგ, „და ესრეთ შემოკრბეს ყოველნი ერნი პართთანი და აღიარეს მეფედ ყოველთა არტაშირი“¹⁴.

რაკი გამოირკვა ქარლის ეტიმოლოგია, ადვილია „ქართველისა“ და „ქართულის“ახსნა.

ქართველი წარმომდგარია პართის ქვეყნის სახელისაგან, რომელიც პართავა იყო, შემდეგ კი პართავ. მას დაჰრთვია წარმომავლობის სუფიქსი ელ, რომელსაც ამოუღია წინამავალი ხმოვანი: პართ-ავ-ელ ი > პართ-ვ-ელ-ი > ქართველი.

რაც შეეხება „ქართულ“-ს, იგიც იმავე პართავ-ისაგან არის ნაწარმოები ულ-ის დართვით. ამ ულ-ს ამოუღია წინამავალი ხმოვანი, მაგრამ ამასთანავე ერთად დაკარგულა ვ, რომელიც ფუძის შეკუმშვის შემდეგ უშუალოდ უნის წინ აღმოჩენილა: პართავ-ულ-ი > პართეული > პართული > ქართული. ამგვარად ქართლისა და ქართველის ეტიმოლოგიურმა ძიებამ გადაგვიშალა თვალს წინ დიდი ისტორიული ამბები, რომლებიც დატრიალებულა ჩვენში, ალბათ, მეორე საუკუნეში (ჩეეწს წელთაღრიცხვამდე).

¹⁴ თ. ჟორდანი, ქრონიკები და სხვა მასალა საქ. ისტორიისა, გვ. 22.

გ.მელიქიშვილი თავის ცნობილ გამოკვლევაში ამბობს: „დაწყებული, ყოველ შემთხვევაში II საუკუნის მეორე ნახევრიდან ჩვენს ერამდე, როდესაც პართელთა ძლიერება ძალიან გაიზარდა და პართელებმა სელევკიდებს მთელი რიგი გამანადგურებელი დამარცხებანი აგემეს და თავისი პოლიტიკური გავლენა სომხეთზე გაავრცელეს, უნდა ვიფიქროთ, რომ ქართლისა და პართიის ურთიერთდამოკიდებულება საკმაოდ ინტენსიური გახდა, იმ დროს, პოლიტიკური პირობებიდან გამოსვლით, როგორც ჩანს, ქართლის მფლობელები პართიაში ეძებდნენ მოკავშირეს თავის მეტოქის არმენიის წაწაღმდეგ“¹⁵

#13

ცნობილ ირანისტს მზია ანდრონიკაშვილს მოჰყავს სია პართული წარმომავლობის სიტყვებისა ქართულში¹⁶. აქ აღნუსხულია ოთხი სიტყვა (აბჯარი, ავაზაკი, ჰამბავი, ჰასაკი და სხვ.) რომლებიც პართული წარმომავლობისა და მიაჩნია ავტორს და რომლებიც უშუალოდ პართულისაგან ან სომხურის საშუალებით შემოსულა ქართულში. მეორე მხრით, იმავე წიგნში ვკითხულობთ: „რაიმე ხელშესახები პირდაპირი მითითება ან ისტორიული ცნობა ქართლის დამოკიდებულების შესახებ პართელთა სახელმწიფოსთან შემონახული არ არის. ქართული ისტორიული ტრადიცია არ იცნობს სახელწოდებას პ ა რ თ ი, ან მის საშ. სპარსულ ექვივალენტს ფ ა ჰ ლ ა ვ, ფ ა ჰ ლ ა ვ ა ნ ი კ სატომო და გეოგრაფიულ სახელად, რომელიც უშუალოდ ირანულიდან მოდიოდეს; იგი ქართულ საისტორიო წყაროებში შემონახული არა გვაქვს“¹⁷. ამ ჩვენმა გამოკვლევამ კი დაგვანახვა, რომ „ქართლი“ სახე-ცვლილი „პართნი“ არის, ასე რომ არა თუ ისტორიულ წყაროებში, არამედ დღესაც ეს სიტყვა საყოველთაო ხმარებაშია.

საყურადღებოა, რომ ქ ა რ თ ფუძე მეგრულად ქ ო რ თ-ს გვამღევს (ქორთუ=„ქართველი“). ეს გვაგარაუდებინებს, რომ ქართ ფუძის სიტყვები დიდი ხანია იხმარება, ისე რომ საუკუნეთა განმავლობაში მოესწრო გაკეთებულიყო მეგრული შესატყვისი.

რაც შეეხება იმ დაპყრობილ ერს, რომელსაც შეერივნენ დამპყრობი პართელები და თავისი სახელი მისცეს, ეს უნდა ყოფილიყო, როგორც ზემოთ გაკვრით აღვნიშნეთ, მესხები. ამას რომ ვამბობ, მხედველობაში მაქვს ის გარემოება, რომ მცხეთა იყო მესხთა მთავარი ქალაქი. ეს მ ც ხ ე თ ა ასე დაიშლება: მცხ-ეთ-ა, სადაც მ ც ხ მიღებულია მ ს ხ კომპლექსისაგან, თანახმად ჰარმონიული ბგერების კანონისა, ხოლო მ ს ხ არის მ ე ს ხ სიტყვის შეკუმშული სახე. შეკუმშვა გამოიწვია ე თ სუფიქსის დართვამ. ბოლოკიდურად რომ ა ზის, იგია კნინობით სახელთა მაწარმოებელი. მსგავსი ფორმაა მ ო გ უ ე თ ა, რომელიც იმავე „ქართლის მოქცევაში“ იკითხება: „და მოგუნი მოგუეთას მოგობდეს

¹⁵ გ. მელიქიშვილი, საქართველოს ძველი ისტორიის საკითხები, გვ. 313.

¹⁶ მზ. ანდრონიკაშვილი, ნარკვევები ირანულ-ქართული ენობრივი ურთიერთობიდან, 1966. გვ. 216-278.

¹⁷ იქვე, გვ. 144.

ცეცხლისა მსახურებასა ზედა“¹⁸. სიტყვა „მცხეთა“ ვერ წარმოდგებოდა, რომ მცხეთაში მესხები არ სახლებულიყვნენ. მსგავსი მოვლენაა ს ა მ ც ხ ე-ში, რომელიც წარმომდგარია ს ა მ ე ს ხ ე-დან: სამესხე > სამსხე > სამცხე.

24.10.1977

¹⁸ ე. თაყაიშვილი, Описание..., II, 721.